

Terorism

T. este un fenomen violent aparținând din cauza motivațiilor ideologico-politice și religioase urmărite. După cum menționează un cercetător al fenomenului: „terorismul, conform celei mai acceptate definiții contemporane, este în mod fundamental și firesc de natură politică” (Rapoport, 1984).

Însă, dată fiind multitudinea de caracteristici ale fenomenului terorist pe care trebuie să le avem în vedere, abordarea conform căreia acesta este de natură politică nu este general acceptată. Nici motivația săvârșirii actelor de terorism nu este întotdeauna considerată ca fiind un factor important în definirea **T.** (Eqbal, 2003). Scopul este de a folosi impactul psihologic al violenței sau al amenințării cu violența pentru a induce o schimbare politică, socială sau religioasă.

Totuși, Paul Pillar susține că motivațiile politico-ideologice sunt o premisă a **T.** care este „în mod fundamental diferit de alte forme ale violenței prin motivațiile care-l determină și prin metodele de combatere. Preocupările teroriștilor sunt macro-preocupări, despre cum să schimbe o organizare socială sau politică la scară largă; alți infractori violenți concentrându-se la un nivel mai mic, al câștigurilor financiare. «Politicul» în această privință depășește nu numai tradiționala ideologie extremistă (de stânga sau de dreapta) ci și ceea ce adesea sunt descrise ca motivații politice sau sociale” (Pillar, 2001).

Merită totuși menționat că, în timp ce **T.** poate fi identificat drept violență politico-ideologică, nu orice violență de acest gen poate fi privită ca fiind un act terorist, această precizare fiind necesară din cauză că există tendința de a eticheta anumite acțiuni politice drept **T.**, în funcție de originea atentatorilor.

Majoritatea cercetătorilor sunt de acord că definirea **T.** reprezintă un demers subiectiv, puternic influențat de cel care o formulează. Walter Laqueur considerând că „chiar dacă s-ar ajunge la o definiție obiectivă, nevalorizată a terorismului, care să acopere toate aspectele și caracteristicile sale importante, tot ar fi respinsă de unii cercetători, din motive ideologice” (Laqueur, 1987).

La rândul său, Bruce Hoffman consideră că „simpatia față de o cauză sau dezaprobarrea față de regimul sau metodele pe care acesta le folosește pentru combaterea **T.** poate să conducă la incoerență în definirea terorismului” (Hoffman, 1988).

După cum afirmă Adrian Guelke: „Orice dubii referitoare la legitimitatea regimului tind în mod natural să fie întărite de semnele de instabilitate politică, inclusiv de violență”. Din acest punct de vedere **T.** depinde de cel care judecă fenomenul: „cel care unuia îi pare terorist, pentru altul poate reprezenta un luptător pentru libertate” (Jaber, 1977).

O abordare conceptuală a **T.** a fost realizată de doi cercetători olandezi de la Universitatea din Leiden, Alex Schmid și Albert Jongman, care au adunat 109 definiții academice și oficiale și le-au analizat în funcție de componentele principale, descoperind că preponderența elementului violență era covârșitoare (83,5% din cazuri); urmau scopurile politice (65%), teama indusă (51%), arbitrarul și acțiunea nediscriminatorie asupra țărilor alese (21%) și victimizarea civililor, noncombatanților, neutrilor și persoanelor neimplicate (17,5%).

Ca o consecință a acestui studiu, în opinia lui Alex Schmid: „terorismul reprezintă folosirea unui mijloc de acțiune vio-

lent, în mod repetat și în scopul de a induce teamă, de către indivizi, grupări sau organisme statale (semi)clandestine, în scopul atingerii unor scopuri politice sau criminale, fiind diferit de asasinat prin faptul că ținta directă a violenței nu reprezintă

ținta vizată de scopul propus. Victimele umane ale atentatelor teroriste sunt alese atât la întâmplare cât și în mod selectiv-simbolic, dintr-o populație țintă, pentru a servi ca generatori de mesaj“. (Schmid, Jongman, 1988).

BIBLIOGRAFIE

- Eqbal, Ahmad, *Terrorism: Theirs & Ours*, in Howard, Russell D; Sawyer, Reid L: *Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment*, Guilford, McGraw-Hill/Dushkin, 2003.
- Hoffman, Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 1988.
- Jaber, Hela: *Hezbollah: Born with a Vengeance*, Columbia University Press, New York, 1977.
- Laqueur, Walter, *The Age of Terrorism*, Little Brown Company, Boston, 1987.
- Pillar, Paul R.: *Terrorism and U.S. Foreign Policy*, Brookings Institute Press: Washington DC, 2001.
- Rapoport, David C., *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions* American Political Science Review, vol. 78, no. 3, 1984.
- Schmid, Alex P. Jongman, Albert J., *Political Terrorism*, NorthHolland Publishing Company, Amsterdam, 1988.

Fundamentalism religios

Una dintre cele mai importante transformări social-religioase ale contemporaneității a fost apariția **F.**, dezvoltarea unor practici religioase împotriva secularismului și modernității. **F.** „ca promotor al întoarcerii la originile religioase pentru renașterea societății, oferă o acoperire radicalismului politic eclectic, care vizează afirmarea unei identități proprii, cu accent pe coerciție, prin ritualuri și gesturi fățișe, pentru a genera ideea de unitate (Benard, 2003).

Care sunt cauzele apariției **F.**? Mark Jurgensmeyer consideră că **F.R.** se situează, la nivel global, pe o pantă ascendentă datorită faptului că mișcările religioase conservatoare resping valorile liberale prezicând declinul societății din cauza pierderii inspirației religioase. Promotorii **F.R.** refuză să accepte limitele impuse de societățile seculare, care consideră că religia face parte din sfera individuală și nu publică, căutând să reiazeze religia în centrul

vieții sociale. Promovarea acestui tip de ideologie este convergentă cu nevoia identitară a grupurilor sociale de apartenență, în acest fel devenind mai dogmatice și mai intolerante în fața unor provocări, generate uneori chiar de refularea unor nevoi individuale (nivel de trai, statut) (Jurgensmeyer, 2001).

Cauza manifestă a **F.**, ca fenomen cultural global, este reprezentată de nevoia unor grupuri sociale de a se opune schimbărilor sociale rapide, relativizării factorului religios și reconfigurării sistemului de valori la nivel societal.

F. este un curent care poate fi regăsit în toate religiile, putându-se vorbi chiar de caracteristici comune. Astfel, fundamentalistii joacă rolul avocaților unei minorități, considerându-se „partea asuprită“, chiar și atunci când numeric formează o majoritate; se opun secularismului și „necredincioșilor“ și sunt invariabil conduși de lideri carismatici.

F. contemporan, creștin, iudaic, hindus sau islamic, reprezintă o reacție religioasă conservatoare la societatea seculară, caracterizat de căutarea „Adevărului unic” în textele sfinte și de dorința de revenire la o epocă istorică glorioasă, prin „reinstaurarea” unei societăți religioase cu ajutorul, paradoxal, al unor mijloace moderne: mass-media, instituții birocratice și chiar arme de distrugere în masă (Tibi, 1998).

Mișcările extremiste religioase se consideră agenții morali ai societății, care nu se raportează la religie ca la un fenomen politico-social. Dimpotrivă, consideră că orice doctrină politică sau fenomen social trebuie să aibă o inspirație religioasă. Motivele acestui antagonism profund nu sunt doar politice, fundamentalistii blamând modernismul secular pentru lipsa de considerație față de valorile religioase.

La rândul său, secularismul pare să genereze crize identitare în rândul populației, creând astfel breșe ideologice pentru criticii antimodernismului care promovează sisteme societale alternative, unul dintre acestea fiind **F.R.**. Civilizația occidentală, ca expresie a materialismului secular al modernității, imperialismului economic și politic și a consumerismului mediatic a creat spațiu pentru **F.R.**.

F., unul dintre cele mai controversate fenomene sociale ale secolului al XX-lea, nu are o definiție clară, termenul fiind folosit inițial de protestanții americani la începutul anilor 1990 pentru a se diferenția de coreligionarii care promovau o doctrină liberală. De atunci, termenul a fost folosit mai degrabă pentru a se referi la mișcările de purificare apărute în toate religiile lumii, ca mecanism de apărare la o amenințare sau criză identitară.

Termenul **F.** desemnează în limbajul uzual orice mișcare religioasă tradiționalistă militantă, dar și „modul religios de a trăi”, credincioșii fiind îndemnați să-și păstreze identitatea ca religie, civilizație, popor, grup social sau familie pentru a face față fenomenului de secularizare și modernizare (Lawrence, 1989).

O componentă centrală a nașterii mișcărilor fundamentaliste este criza iden-

tității. Soluțiile propuse de mișcările fundamentaliste se concretizează în politici ce încearcă să se opună procesului de secularizare și în acest sens ele construiesc, legitimează și promovează forme sociale și culturale particulare pe care le impun ca fiind absolute.

F.R. este o consecință a modernismului și progresului tehnologic, în fața căruia individul se agață cu disperare de ceea ce îi este familiar și caută răspunsuri simple la situații complexe, descurajante. Aceste răspunsuri simple și confortabile psihic le oferă doctrinele fundamentaliste, din toate religiile planetei, acceptate de credincioși, chiar dacă sunt în contradicție flagrantă cu realitatea, atâta timp cât iau povara discernământului de pe umerii săi și garantează pedepsirea inamicilor, reali sau imaginați (Peters, 2002).

În decursul istoriei, religiile și civilizațiile sub asediu au reacționat invariabil prin întoarcerea la rigiditate doctrinară și prin declanșarea unui război împotriva „necredincioșilor”, începând cu zeloții care s-au răsculat împotriva Romei și fragmentările timpurii și recurente ale islamului, continuând cu catolicismul inchizitoriu al secolului XVI, zguduit de calvinism și luteranism, protestantismul secolului XIX, confruntat cu teoria evoluționistă a lui Charles Darwin.

Un aspect important în înțelegerea mișcărilor fundamentaliste este că acestea oferă o interpretare religioasă evenimentelor contemporane semnificative. Totul este pus în seama lui Dumnezeu, iar catastrofele naturale sunt datorate „păcatelor” oamenilor, mijloace pedagogice de întoarcere spre Dumnezeu (Frunză, 2003).

F.R. este mobilizat de credința că istoria se desfășoară într-un sens greșit, că ceea ce este efectiv rău în desfășurarea ei este tocmai modernitatea cu multiplele sale înfățișări. Misiunea fundamentalistilor este să readucă istoria pe calea desfășurării sale firești, iar aceasta nu este doar o problemă de doctrină teologică, ci mai ales una de acțiune practică.

BIBLIOGRAFIE

- Benard, Cheryl, *Civil Democratic Islam, Partners, Resources and Strategies*, RAND Corporation, Santa Monica, 2003, www.rand.org.
- Frunză, Sandu, *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Editura Limes, 2003.
- Jurgensmeyer, Mark, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, Berkeley, 2001.
- Lawrence, Bruce B: *Defenders of God: The Fundamentalist Revolt Against the Modern Age*, Harper and Row, San Francisco, 1989.
- Peters, Ralph, *Rolling Back Radical Islam*, Parameters - US Army War College Quaterly, 2002, www.carlisle.army.mil.
- Tibi, Bassam, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 1998.

Fundamentalism islamic

Conform afirmațiilor lui Sayyeed Abdul A'la Maududi, unul dintre părinții ideologici ai **F.I.**: „oriunde s-ar afla, Islamul doarește să distrugă toate statele și guvernele, tot ceea ce se opune ideologiei și doctrinei islamice, tot ce nu ține cont de națiunea care-l guvernează. Scopul Islamului este de a forma un stat în baza propriei ideologii și a propriului mesaj, fără a ține cont de care anume națiune își asumă rolul de conducător al Islamului sau care guvern sau națiune este subminată pe parcursul fondării unui stat islamic” (A'la Maududi, Sayyeed Abdul: *Jihad in Islam*).

Percepția răspândirii **F.I.** drept o căutare a certitudinii și purității religioase, cu rădăcini într-un „trecut imaginat” (Califatul islamic) sau ca unul dintre rarele mijloace de activism politic al civilizației islamice, în vederea restaurării aceluși trecut grandios, poate fi fundamentată sau invalidată prin studierea rădăcinilor istorice ale fenomenului.

Epoca (post)modernă a fost martora destrămării instituțiilor islamice tradiționale, fundamentalul moral dezintegrându-se și generând un sentiment de instabilitate, de anomie în lumea musulmană. Sunt mai mulți factori care contribuie la această realitate contemporană: experiența traumatizantă a colonialismului, simbolurile culturale, modelele economice și tehnolo-

gice, precum și valorile sociale occidentale care au penetrat agresiv lumea musulmană, reprezentând o provocare la adresa valorilor și obiceiurilor tradiționale și generând un sentiment profund de alienare (Fukuyama, 2005).

Construcția ideologică a **F.I.**, ca „formă de rezistență a civilizației islamice la occidentalizare”, este fundamentată pe tradiție, etnicitate și arhetipuri religioase, care se regăsesc în simbolurile vehiculate de promotorii acestui curent religios precum: „infideli”, „adoratori de idoli”, „cruciați”, „martiri”, „războaie sfinte”, „pământ sfânt”, „inamici ai Islamului”, „partidul lui Dumnezeu” și „marele Satan”. Acest vocabular fanatico-religios denotă natura violentă a **F.I.**, o provocare totalitară atât față de Islamul tradițional cât și față de democrația modernă (Boroumand, Boroumand, *Terror, Islam, and Democracy*).

În viziunea ideologilor **F.I.**, lumea musulmană se află într-o permanentă stare de război cu Occidentul cruciat. Din moment ce conspirația este împotriva religiei islamice și a musulmanilor, războiul lor este de fapt un război de apărare, iar atentatele teroriste sinucigașe sunt prezentate drept arme eficiente.

Însă Francis Fukuyama subliniază că **F.I.** este un fenomen parohial și nu o ideologie universală care ar putea servi unei reforme

autentice, democratice a statelor islamice și care nu poate stopa sau înlocui acest fenomen, deși revolta împotriva modernității din unele regiuni ale lumii musulmane poate încetini pentru o scurtă perioadă de timp răspândirea democrației și economiei de piață (Kurtz).

Fukuyama subliniază că **F.I.** asigură, „populației musulmane dezrădăcinate din satele tradiționale, unde duceau o viață tribală“, un confort psihic nerealist asemeni fascismului în statele occidentale, la începutul secolului al XX-lea, numind această ideologie „islamo-fascism“ (James, *New York Herald*, August 8, 2002).

La rândul său, Samuel Huntington consideră că, în cazul lumii musulmane, tendința modernismului de a distruge legăturile sociale tradiționale a avut un efect invers, stimulând o întoarcere spre tradiționalism, în scopul păstrării identității islamice.

Este posibil ca modernismul să fi distrus formele sociale tradiționale și să fi creat un individualism neașteptat, însă trezirea bruscă în centrul modernității poate da naștere unei dorințe arzătoare de a împărtăși o identitate colectivă, pe care colectivitățile tradiționale obișnuiau s-o furnizeze. În acest context, **F.I.** reprezintă mai degrabă interpretarea conceptelor religioase din perspectiva unei ideologii politice și nu religioase (Fuller, 2003).

Și Guilian Denoeux consideră **F.I.** ca „formă de instrumentalizare a Islamului, realizată de organizații care vizează obiective politice și care oferă musulmanilor răspunsuri la provocările modernismului și globalizării, prin imaginarea unui viitor bazat pe concepte împrumutate din tradiția islamică, reînșușite și reinventate“ (Ayoob, 2004).

Succesul **F.I.** poate fi dat de însușirea simbolurilor religioase și transformarea acestora în expresii ale nemulțumirilor

musulmanilor. La nivel individual este posibil ca percepția in justiției sociale, economice și politice existente în lumea musulmană să contribuie la legitimarea unui curent fundamentalist islamic. Majoritatea musulmanilor care sprijină grupările fundamentalist-islamice împărtășesc un sentiment de înstrăinare și frustrare față de structura socială și politică din statele de apartenență, precum și față de „imperialismul“ occidental. Cauza alienării indivizilor este dată de credința că nu dețin controlul asupra vieții lor de zi cu zi și că fac parte din „clasa socială aflată în declin“ (Choueiri, 1990).

Promovarea unui mesaj identitar conservator, cu accent pe valorile tradiționale ale religiei islamice și pe identificarea inamicului în „regimurile apostate“, vândute „infidelilor“, au contribuit la legitimarea grupărilor fundamentalist-islamice în rândul maselor de musulmani marginalizați și oprimați.

Așa cum John Esposito concluzionează: „Mulți musulmani care au alunecat în apa adâncă a înstrăinării și marginalizării au găsit o ancoră în religie. Iar doctrina fundamentalist-islamică a oferit un sentiment de identitate și fraternitate care a compensat alienarea individului în fața amenințării disoluției proprii civilizații“ (Butko, decembrie 2004).

„Unitatea prin opoziție“ permite tuturor musulmanilor nemulțumiți de confruntarea cu o lume globalizantă, pe care sunt pe cale să o piardă, să îmbrățișeze **F.I.**, ideologie care și-a câștigat legitimitatea prezentându-se drept singura alternativă la deteriorarea nivelului de trai, a disoluției sistemului cultural, politic și social al lumii musulmane. Promovarea „unității prin opoziție“ a asigurat **F.I.** un loc în galeria marilor actori ideologici ai mileniului al III-lea.

BIBLIOGRAFIE

- A'la, Maududi, Sayyeed Abdul: *Jihad in Islam*, www.islamistwatch.org.
 Ayoob, Mohamed: *Political Islam: Image and Reality*, World Policy Journal, Winter 2004.
 Boroumand, Ladan; Boroumand, Roya: *Terror, Islam, and Democracy*, www.journalofdemocracy.org.

- Butko, Thomas: *Unity Through Opposition: Islam as an Instrument of Radical Political Change*, The Middle East Review of International Affairs, Volumul 8, No. 4, Decembrie 2004, www.meria.idc.ac.il.
- Choueiri, Youssef: *Islamic Fundamentalism*, Twayne Publishers, Boston, 1990.
- Fuller, Graham: *The Future of Political Islam*, Palgrave Macmillan, 2003.
- Fukuyama, Francis: *A Year of Living Dangerously. Remember Theo van Gogh, and Shudder for the Future*, November 2, 2005, www.opinionjournal.com.
- James, Colin: *Is history beginning again?*, New York Herald, August 8, 2002.
- Kurtz, Stanley: *The Future of History*, www.policyreview.org.

Eurabia

Încă din secolul al VII-lea, odată cu apariția religiei islamice, prezența musulmană a reprezentat un factor constant în istoria Europei. În primă fază, musulmanii au pătruns în Europa prin Spania (711 e.n.) și Sicilia (831 d.Hr.), iar mai târziu prin regiunea balcanică (începând cu secolul al XI-lea). Încă din acele timpuri, comunitățile musulmane și-au făcut simțită prezența în diferite regiuni ale Europei.

După cel de-al II-lea război mondial, Europa avea nevoie de forță de muncă ieftină pentru a-și reconstrui economia. Din acest motiv a permis mai multe valuri migratoare dinspre statele musulmane: în perioada de reconstrucție imediat după război, în timpul *boom*-ului economic din anii 1960, ca urmare a crizei economice datorate creșterii prețului petrolului în 1973 și la jumătatea anilor 1980, când simpatizanții grupărilor fundamentalist-islamice căutau azil politic în fața opresiunilor regimurilor totalitare din țările de origine.

În prezent, chiar dacă musulmanii sunt încă minoritari în statele central și vest-europene, ajungând până la un procent de 5% din populația Uniunii Europene, tendințele demografice indică o schimbare dramatică în anii ce urmează. Datorită imigrării și ratei ridicate a natalității, numărul musulmanilor de pe continent s-a triplat în ultimii 30 de ani, studiile de demografie estimând o rată similară sau chiar mai mare de creștere în deceniile ce vor veni.

În lucrarea sa „Moartea Occidentului“, Patrick Buchanan trage un semnal de alarmă cu privire la riscul ca, pe parcursul câtorva generații, populația creștină din statele europene să fie depășită numeric de către imigranții musulmani, pe fondul crizei demografice din Europa și al natalității ridicate a noilor veniți. Citând prognoze demografice, Buchanan aduce în discuție situația Germaniei, care va pierde o treime din populație până în anul 2050, sau a Italiei, unde 52% dintre femeile cu vârsta între 16 și 24 de ani nu doresc să aibă copii.

De menționat că fiecare stat european trebuie să facă față unor probleme diferite legate de comunitatea musulmană. Un procent însemnat al populației musulmane din Marea Britanie provine din Asia de Sud, în vreme ce în Germania majoritatea musulmanilor provine din Turcia, o mare parte a acestora fiind kurzi, și din Bosnia. Musulmanii francezi sunt originari din Africa francofonă, în special din Algeria și Maroc, iar în Spania și Italia imigranții musulmani, ajunși în mod ilegal în aceste state, provin din Africa de Nord și din Orientul Mijlociu (Kemp, Winter 2003-2004).

Conform statisticilor, Franța are aproximativ 5 milioane de musulmani, jumătate dintre aceștia având cetățenie franceză. În Germania, există patru milioane de musulmani, din care trei milioane sunt de naționalitate turcă, iar Belgia și Olanda au aproape câte un milion de musulmani. În ce privește Marea Britanie, se estimează că

sunt două milioane de musulmani, care provin din Pakistan, India, Bangladesh și Orientul Apropiat, 65% dintre aceștia fiind cetățeni britanici. În 1999, Spania avea aproximativ 250.000 de musulmani, iar Italia 522.000 de imigranți musulmani. În sud-estul Europei, state precum România, Bulgaria, Ungaria și fosta Iugoslavie au avut, pe teritoriul lor, comunități musulmane încă de când se aflau sub ocupația Imperiului Otoman (Sajid, Muslim Council for Religious and Racial Harmony in United Kingdom).

Mai mult, aproape un milion de imigranți vin, în fiecare an, cu forme legale în Europa. Majoritatea nou-veniților sunt din Africa de Nord, Turcia sau alte state musulmane. Totodată, musulmanii reprezintă și o mare parte a imigranților ilegali, numărul acestora fiind estimat la peste o jumătate de milion pe an. În același timp, musulmanii care trăiesc deja pe „bătrânul continent” au de trei ori mai mulți copii decât vecinii lor europeni.

Acest fapt face să crească numărul musulmanilor din statele europene, prezența acestora în Europa tinzând să se focalizeze geografic, îndeosebi în statele industrializate, în zonele urbane mai sărace (*ghetto-uri*), cum ar fi cartierul *Kreuzberg* din Berlin, *Tower Hamlets* din Londra și suburbiile din majoritatea orașelor franceze (*banlieues*). Astfel, două cincimi din musulmanii din

Marea Britanie locuiesc în Londra, o treime din musulmanii din Franța locuiesc în Paris sau în zonele din apropierea acestuia și o treime din musulmanii din Germania sunt concentrați în zona industrială Ruhr (Leveau, Hunter, 2002).

La ora actuală, musulmanii reprezintă aproximativ 25% din populația din Marea Britanie și Rotterdam, 20% din Malmö, 15% din Bruxelles și Birmingham și 10% sau mai mult din populația din Londra, Paris și Copenhaga. Aceste procente, corelate cu trendul demografic și al imigrației menționate anterior, ne arată că, în următorii zeci de ani, un număr de orașe europene mari s-ar putea să devină majoritar musulmane. (Savage, Summer 2004)

Conform unor analiști, menținerea imigrației din statele musulmane la cotele ridicate din prezent va duce la constituirea așa-zisei *Eurabia*. Imigranții au tendința de a răspunde presiunilor demografice din propriile țări, iar vecinii Europei cu cele mai mari sporuri ale natalității sunt predominant, dacă nu cumva întru totul, musulmani. Golul lăsat de europeni în fecunditate, dar și în religiozitate, a fost umplut de musulmani, în doar patru până la cinci decenii. Peste alți 50 de ani moscheile ar putea surclasa, din punct de vedere numeric, bisericile, iar numărul musulmanilor l-ar putea depăși pe cel al nemusulmanilor (Jonas, 2004).

BIBLIOGRAFIE

- Kemp, Geoffrey: *Europe's Middle East Challenges*, The Washington Quarterly, Winter 2003-2004.
 Leveau, Remy, Hunter, Shireen T., *Islam in France*, in Hunter, Shireen T (ed.): *Islam, Europe's Second Religion*, Praeger, Westport, 2002.
 Sajid, Abduljalil, *Islam and Muslims in Europe: Integration or Assimilation/Alienation: Clash vs. Peaceful-Coexistence*, Muslim Council for Religious and Racial Harmony in United Kingdom, www.mcb.org.uk
 Savage, Timothy M., *Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing*, The Washington Quarterly, Summer 2004.

Cristian Barna

Combatant

Termenul **C.** este strict legat de domeniul dreptului internațional umanitar, o ramură a dreptului internațional public compusă din reguli ce reglementează într-o anumită măsură modul de desfășurare a conflictelor armate, urmărind, în principal, protejarea populației care nu (mai) participă la ostilități, precum și limitarea libertății folosirii și alegerii mijloacelor și metodelor de război, astfel încât părțile care iau parte la conflict să nu desfășoare acțiuni care depășesc logica firească a războiului: slăbirea sau distrugerea potențialului militar al inamicului.

De aceea, una dintre distincțiile terminologice fundamentale ce stau la baza dreptului internațional umanitar este distincția dintre **C.** și necombatant, răspunzându-se astfel la una dintre cele trei mari întrebări pe care le ridică problematica dreptului internațional umanitar: *Ce categorii de persoane sunt îndreptățite să ia parte în mod direct la operațiunile din cadrul unui conflict armat internațional?*

C. este acea persoană ce poate comite în mod direct acte de ostilități în cadrul unui conflict armat internațional, sub protecție internațională, având astfel o serie de drepturi și obligații reglementate de diferite convenții și tratate internaționale din domeniu și totodată trebuind să îndeplinească o serie de condiții pentru a putea fi considerată ca fiind un **C.**

Problema definirii cât mai clare a regimului juridic al **C.** a apărut odată cu Conferințele de Pace de la Haga din 1899, modificate și înlocuite de cele 13 Convenții de la Haga din 1907 (intrate în vigoare în data de 26 ianuarie 1910), care au postulat vechiul principiu cutumiar conform căruia actele de ostilitate nu trebuie să fie realizate decât de către persoane disciplinate, ce pot fi identificate facil ca fiind **C.** și care sunt subordonate unei autorități a unuia dintre statele beligerante, de regulă armatei. Astfel, **C.** se distinge de populația civilă, care este protejată împotriva ostili-

tăților, însă aceasta trebuie să se abțină de la comiterea oricăror acte ce pot fi interpretate ca fiind de ostilitate.

Conform articolelor 1 și 2 din Regulamentul anexat la Convenția IV de la Haga din 18 octombrie 1907 privitoare la legile și cutumele războiului terestru, aveau calitatea de **C.**: 1) armata; 2) milițiile și corpurile de voluntari care purtau armele pe față și un semn fix ce putea fi recunoscut de la distanță, care erau conduse de o persoană ce purta responsabilitatea față de subordonații săi și care se conformau legilor și cutumelor războiului; 3) populația unui teritoriu neocupat, care pune mâna pe arme în mod spontan în fața unei invazii a inamicilor, cu condiția să poarte armele pe față și să respecte legile și cutumele războiului.

Totodată, persoanelor definite ca fiind **C.** le-a fost recunoscută imunitatea pentru faptele comise în calitatea lor de **C.**, considerându-se că nu pot fi, astfel, judecați și condamnați pentru distrugerile provocate adversarului, dacă nu au încălcat tratatele și convențiile în materie și, nu în ultimul rând, le-a fost recunoscut dreptul la statutul de prizonier de război, atunci când sunt capturați de inamic.

Odată cu desfășurarea ostilităților din cadrul celui de-al doilea război mondial, întrucât evenimentele din 1939-1945 au demonstrat grave lacune ale celor 13 convenții de la Haga din 1907, acestea au fost înlocuite cu cele 4 convenții de la Geneva din 12 august 1949 (intrate în vigoare la data de 21 octombrie 1950). Trebuie remarcat faptul că toate statele lumii sunt în prezent părți ale Convențiilor de la Geneva din 1949.

O primă deosebire față de convențiile de la Haga o reprezintă faptul că regimul juridic al **C.** nu mai este aplicabil doar persoanelor care iau parte la un conflict armat între două state, ci și persoanelor care participă la „un război declarat sau la orice alt conflict armat, ivit între două sau mai multe

dintre Înaltele Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu e recunoscută de una din ele.” (art. 2 paragraful 1 din Convenția a III-a de la Geneva din 1949).

Deși în cuprinsul său, Convenția a III-a de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război nu face niciodată referire *expressis verbis* la termenul de C., ci doar la termenul de prizonier de război, nu putem să nu aplicăm raționamentul de interpretare juridică *per a contrario* pentru a putea desluși regimul juridic aplicabil C. conform acestei convenții.

Astfel, art. 4 din această convenție definește prizonierii de război, și implicit și C., ca fiind: 1) membrii forțelor armate ale unei Puteri în conflict, precum și membrii milițiilor și ale corpurilor de voluntari care fac parte din forțele armate; 2) membrii altor miliții și membrii altor copuri de voluntari, inclusiv aceia din mișcările de rezistență organizate, aparținând unei Părți în conflict și acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția ca aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv aceste mișcări de rezistență organizate, să îndeplinească următoarele condiții: a) să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru subordonații săi; b) să aibă un semn distinctiv fix și care se poate recunoaște de la distanță; c) să poarte armele în mod deschis; d) să se conformeze, în operațiunile lor, legilor și obiceiurilor războiului; 3) membrii forțelor armate regulate, care se pretind ale unui guvern sau ale unei autorități nerecunoscute de Puterea deținătoare; 4) persoanele care urmează forțele armate, fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea forțelor armate, cu condiția ca ele să fi primit autorizația forțelor armate pe care le întovărășesc, acestea trebuind să le elibereze în acest scop un bilet de identitate asemănător modelului anexat convenției; 5) membrii echipajelor,

inclusiv comandanții, piloții și elevii marinei comerciale și echipajele aviației civile ale părților în conflict, care nu beneficiază de un tratament mai favorabil în virtutea altor dispoziții de drept internațional; 6) populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea inamicului, ia armele în mod spontan pentru a combate trupele de invazie, fără să fi avut timpul de a se constitui în forțe armate regulate, dacă ea poartă armele în mod deschis și dacă respectă legile și obiceiurile războiului.

Conform art. 5 paragraful 2 din Convenția a III-a de la Geneva din 1949 „dacă există vreo îndoială în ce privește încadrarea în una din categoriile enumerate în articolul 4 a persoanelor care au comis un act de beligeranță și care au căzut în mâinile inamicului, numitele persoane vor beneficia de protecția prezentei convenții, în așteptarea ca statutul lor să fie determinat de un tribunal competent.”

În prezent, statutul de C. este reglementat de Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, intrat în vigoare la data de 7 decembrie 1978 și ratificat de doar 174 de state, care completează Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 pentru protecția victimelor războiului și care prevede o nouă definiție a combatantului, ținând cont de realitățile relațiilor internaționale din perioada 1974-1977.

În primul rând, principala deosebire față de Convențiile din 1949 este legată de faptul că sunt considerate conflicte armate și ostilitățile în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele. În al doilea rând, spre deosebire de Convenția a III-a de la Geneva din 1949, Protocolul I face referire în mod expres la noțiunea de C., pe care o definește în art. 43 ca fiind membrii forțelor armate ale unei părți la conflict, făcând totodată precizarea că prin forțe armate se înțeleg „toate forțele, toate grupurile și

toate unitățile armate și organizate care sunt puse sub comandă, care răspund de conduita subordonaților săi față de această parte, chiar dacă aceasta este reprezentată de un guvern sau o autoritate nerecunoscută de către partea adversă. Aceste forțe armate vor trebui să fie supuse unui regim de disciplină internă care să asigure, în special, respectarea regulilor de drept internațional aplicabile la conflictele armate.“

În concluzie, ne raliem opiniei exprimate în doctrină conform căreia „o persoană pentru a putea fi considerată C. trebuie să îndeplinească următoarele condiții: 1. să acționeze în cadrul unei colectivități; 2. colectivitatea în cadrul căreia acționează să fie organizată pe principii militare; 3. să

se afle în subordinea unui comandament responsabil care să exercite un control efectiv asupra membrilor organizației; 4. organizația să aparțină unei părți la conflict; 5. să fie supusă unui regim de disciplină internă; 6. să respecte pe teren regulile dreptului internațional umanitar, inclusiv principiul distincției între obiectivele militare și populația civilă.“ (Cloșcă, Suceavă, 1992, pag. 99)

Totodată, trebuie atrasă atenția că relațiile internaționale din ultimele decenii au consacrat existența unor tipuri noi de conflicte armate, diferite față de cele din perioada 1974-1977, astfel încât se impune revizuirea mai multor noțiuni și reguli ale dreptului internațional umanitar.

BIBLIOGRAFIE

- Cloșcă, I., Suceavă, I. (1992), *Dreptul internațional umanitar*, Casa de editură și presă Șansa, București, 1992.
- Dețeșeanu, D., *Drept internațional umanitar — Note de curs*, Facultatea de Drept, Universitatea București, 2013.
- Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949.*
- PROTOCOL I — *Protocol adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.*

Adrian Corobană

Silovik

Reprezintă un termen din limba rusă, ce se traduce ca „persoană de forță“ de la *sila* („putere“ în rom.), și este folosit pentru a-i desemna pe oficialii și oamenii de afaceri ruși care au făcut parte sau în continuare sunt angajați în structurile guvernamentale de forță, cum ar fi armata, afacerile interne, serviciile de informații și securitate KGB, GRU, FSB, SVR, procuratură etc. Originea termenului se referă la sintagma „instituțiile de forță“ (*silovîe strukturi* – rus.) utilizată la începutul anilor '90 pentru serviciile și structurile militare, miliție, instituțiile responsabile de securitatea națională (FSB/KGB), precum și alte subdiviziuni de forță. Inițial, aceste

structuri formau, de fapt, o rețea instaurată la nivelul superior al cabinetului președintelui rus Boris Elțin (1991-1999). Pe durata celor trei mandate ale lui Putin, compoziția grupului de elită strategică se schimbă dramatic comparativ cu anii '90. Personaje influente în perioada Elțin părăsesc marea politică sau sunt integrate în sistemul monocentric al lui Putin în funcții auxiliare. Analistii politici consideră că în cadrul grupului de elită strategică a administrației prezidențiale există mai multe subgrupuri: liberalii, tehnocrații și *siloviki*, acesta din urmă fiind cel mai puternic și numeros și totodată divizat în mai multe cla-

nuri rivale. Prima ofensivă a acestui subgrup ar fi început, potrivit unor analiști ruși, încă din 2002, odată cu atacul asupra Lukos. Cazul a fost catalogat în opinia publică drept prima victorie decisivă a silovicilor împotriva așa-ziselor „clanuri oligarhice”, obținând și un avantaj strategic printr-o schimbare a balanței de putere. Desigur că de pe urma afacerii Lukos a avut de câștigat în primă instanță compania de stat „Rosneft”, condusă atunci de silovikul Serghei Bogdancikov, înlocuit apoi de un alt apropiat al președintelui rus, Igor Secin. Potrivit unor date neoficiale, doar până în 2006, clanurile de silovici ar fi reușit să obțină controlul asupra unui număr de zeci mari companii de stat, ceea ce-i determinase pe unii jurnaliști ruși să afirme că elita „structurilor de forță” și-ar fi stabilit drept prioritate preluarea tuturor pârgurilor economice ale țării. Practic, sub sloganul „reîntoarcerii proprietății de stat confiscate fraudulos” de „clanurile oligarhice”, întreprinderile strategice privatizate ajung sub controlul subgrupului de silovici sau al oamenilor de afaceri apropiați acestui grup, prin intermediul pachetelor de acțiuni deținute. De asemenea, elita silovicilor a utilizat și instrumente ilegale sau semi-legale pentru a prelua controlul asupra acestor pachete majoritare de acțiuni, cum ar fi așa-numitele „atacuri raider”. Potrivit politologului Alexei Zudin de la Centrul de Tehnologii Politice din Moscova, confruntarea dintre silovici, pe de-o parte, și mediul de afaceri local, pe de alta, ar fi reflectat la nivelul anilor 2000 contradicțiile dintre nevoile de modernizare ale Rusiei și monocentrismul politic al lui Putin. De asemenea, orice alianță mai strânsă cu grupul elitei strategice cu orientări liberale a fost percepută de către silovici drept o amenințare directă la adresa poziției dominante ocupate de aceștia în societate, ceea ce i-a forțat, într-un final, să mizeze mai degrabă pe „surogatele” politico-administrative ale Kremlinului. Iată de ce, statutul privilegiat deținut de silovici este utilizat pentru „propulsarea” propriilor

afaceri și „consolidarea” acestora într-o societate „putinistă” și „tradiționalistă”, dar nerezilientă față de presiunea sistemului politic, deci controlabilă. Astăzi, influența acestui grup asupra politicii naționale și economiei este una enormă, cel puțin așa arată un studiu realizat de Institutul de Planificare Socială din Moscova, care intervievase peste 600 de experți ruși, ajungând la concluzia că influența politică a silovicilor se realizează prin intermediul unei rețele de oficiali sau oligarhi „numiți” în funcții cheie și al politicilor publice promovate la nivel regional.

Printre cei mai influenți reprezentanți ai subgrupului de silovici putem aminti de directorul FSB, Aleksandr Bortnikov, secretarul Consiliului de Securitate Nikolai Patrușev, șeful administrației prezidențiale Serghei Ivanov, directorul companiei „Rosneft” Igor Secin și Viktor Ivanov — directorul Serviciului Federal al Rusiei pentru Controlul Drogurilor. Unii specialiști politologi consideră că în interiorul acestui grup au mai apărut câteva clanuri nu mai puțin importante (precum ar fi cele coordonate de șeful „Căilor Ferate Ruse” — Vladimir Iakunin, vice-premierul Dmitri Rogozin cu influențe mari asupra Rosobonexport, ministrul apărării Serghei Șoigu și consilierul personal al președintelui rus pe probleme legate de Caucazul de Sud și Ucraina — Vladislav Surkov, acesta din urmă fiind aliat al liderului cecen Ramzan Kadirov).

De asemenea, kremlinologii atribuie grupului de silovici o ideologie antiliberală și antireforme (atât politice, cât și economice), bazată pe principii anti-occidentale, preservarea statalității, intervenționism economic (prin menținerea controlului de stat asupra infrastructurii și rezervelor sale strategice) și orientare conservatoare-tradiționalistă (sub acest aspect se evidențiază grupul așa-numiților „cekiști ortodocși”. De altfel, aceste principii ideologice sunt familiare mai degrabă unor curente naționaliste și xenofobe.

Dacă aceste dihotomii liberali-silovici sau tehnocrați moderați-silovici ne ajută în înțelegerea forțelor care stau în spatele reformelor sau contrareformelor de ordin politic sau economic, acestea, în schimb, devin practic inutile când ne mutăm pe tărâmul politicii externe. În lumina acestei interpretări, tabăra silovicilor reprezintă mai degrabă o structură eterogenă, iar rolul de „arbitru” în contextul divergenței de interese l-ar juca însuși președintele rus. Conflictul din Ucraina a scos în evidență aceste confruntări interne ale elitei strategice, mai ales că actualul context intern și internațional a lovit din plin în statutul unor reprezentanți ai grupului de silovici, care oricând pot pune la îndoială capacitatea liderului de la Kremlin de a limita „duelurile” de interese. Pe plan extern, atât exponenții *realismului moderat*, cât și cei ai *civilizaționismului geopolitic agresiv* se întâlnesc în ceea ce privește promovarea și dezvoltarea megaproiectului Uniunea Economică Eurasiatică ca și factor de „contrabalansare” față de proiectele integraționiste promovate de UE în Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală. Miza primordială constă în generarea unor alianțe regionale care ar putea contrabalansa hegemonia SUA și NATO, creând

condiții favorabile pentru refacerea unui ansamblu politico-administrativ centrat pe interesele Federației Ruse. Drept canale de propagandă și promovare a campaniilor de dezinformare, zvonurilor și agendelor publice, instituțiile de forță utilizează presa publică, cum ar fi Itar-Tass, Izvestia, Sputnik (fosta RIA Novosti) și Russia Today.

Așadar, nu putem crea un profil al S. deoarece acest subgrup al elitei strategice este divizat din interior în clanuri ce relaționează pe spectrul alianță conjuncturală-inamiciție, ceea ce denotă diferite „viziuni strategice” în ceea ce privește viitorul și rolul statului rus pe arena internațională.

În final, silovicii au contribuit la identificarea unei serii de amenințări atât de ordin intern, cât și extern, la adresa securității naționale. Acestea se pot regăsi în actuala Doctrină Militară a Federației Ruse (2014) și se referă la declanșarea unor posibile războaie/conflicte militare regionale, mișcările contestatate la adresa actualului regim, organizațiile „anti-patriotice” finanțate din afară, desfășurarea scutului de apărare antirachetă în Europa, traficul de stupefiante, mișcările jihadiste din Orientul Mijlociu și „revoluțiile portocalii” în statele din vecinătatea apropiată a Rusiei.

BIBLIOGRAFIE

- Laurinavičius, Marius, Kasėiūnas, Laurynas și Kirčanskas, Vytautas (2014), „Piramida putinskoi vlasti: kto na samom dele upravlyaet Rossiei?” (*Piramida puterii putiniste: cine conduce în realitate Rusia?* – rom.), *RU.DELFI* [Online]. Disponibil pe: <http://ru.delfi.lt/opinions/comments/piramida-putinskoi-vlasti-kto-na-samom-dele-upravlyaet-rossiej.d?id=65408240> [Accesat la data de 04.06.2015].
- „Doctrina Militară a Federației Ruse”, (2014), [Online]. Disponibil pe: <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> [Accesat la data de 04.06.2015].
- Secieru, Stanislav, „Rusia după Imperiu: între putere regională și custode global”, Iași, Institutul European, (2008).
- Yasman, Viktor, „Russia: From Silovik Power To A Corporate State”, *Radio Free Europe*, [Online]. Disponibil pe: <http://www.rferl.org/content/article/1078785.html> [Accesat la data de 04.06.2015].

Nicolae Țibrigan

Strategia Europeană de Securitate (*European Security Strategy*)

SES intitulată „O Europă sigură într-o lume mai bună“ (*A secure Europe in a Better World*), cunoscută și sub denumirea de „Strategia Solana“, este prima strategie de securitate a Uniunii Europene care analizează și definește mediul de securitate european și formulează principalele obiective și direcții de acțiune ale Uniunii. A fost pregătită de Secretariatul General al Consiliului UE sub coordonarea Înalțului Reprezentant pentru politică externă și securitate comună, Javier Solana, aprobată de către Consiliul European de la Salonic din iunie 2003 și adoptată în cadrul Consiliului European de la Bruxelles, din decembrie 2003. Documentul poate fi considerat replica diplomației comunitare la strategia similară elaborată de administrația Bush în urma atentatelor teroriste de la 11 septembrie 2001.

Prin elaborarea **SES**, UE a arătat că a perceput gravitatea riscurilor neconvenționale, mult intensificate după momentul 11 septembrie, și este pregătită să contracareze sau să prevină extinderea acestora asupra spațiului european.

Pornind de la analiza globală a impactului riscurilor asimetrice asupra securității europene și asupra noului mediu internațional de securitate post-11 septembrie 2001, strategii europeni au stabilit în cadrul **SES** trei obiective strategice fundamentale pe care Uniunea trebuie să le promoveze pentru a-și apăra securitatea și a-și susține valorile: 1. promovarea unei politici eficiente de prevenire a conflictelor prin utilizarea întregului set de capacități (militare și civile) pe care UE le posedă; 2. orientarea demersurilor Uniunii în vederea creării unui climat de securitate în imediata vecinătate a Europei (Orientul Mijlociu, Balcani și Caucaz); 3. menținerea ordinii internaționale prin promovarea multilateralismului efectiv, prin respectarea și dezvoltarea dreptului internațional,

în deplin acord cu principiile Cartei Națiunilor Unite.

Documentul a căutat să surprindă interesele comune ale celor 15 state membre de la acea vreme într-o viziune strategică comună, avându-i drept beneficiari finali pe cetățenii europeni. Strategia exprimă, așadar, voința comună a statelor membre de a identifica principalele riscuri și amenințări la adresa securității europene, caracteristicile mediului strategic și măsurile adecvate pentru reducerea vulnerabilităților UE și, nu în ultimul rând, constituirea unei adevărate politici externe comune.

SES stabilește obiectivele strategice ale UE din perspectiva asumării unui rol mult mai pronunțat în demersul global de gestionare a noilor tipuri de riscuri, amenințări și pericole – denumite „asimetrice“ sau „neconvenționale“. Riscurile și amenințările identificate de **SES** la adresa securității UE sunt: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale, statele eșuate și crima organizată. Dinamica terorismului a determinat adoptarea, în anul 2005, a unei Strategii a UE privind combaterea terorismului, structurată pe patru piloni – prevenire, protecție, monitorizare și răspuns.

Raportul privind implementarea **SES** adoptat în anul 2008 a stabilit o nouă ierarhie a provocărilor globale și amenințărilor fundamentale la adresa securității europene, astfel: conflictele nerezolvate din Orientul Mijlociu, statele eșuate, terorismul, programul nuclear iranian, efectele pozitive și negative ale globalizării, crima organizată, securitatea cibernetică, securitatea energetică, schimbarea climei, dar și începutul crizei financiare mondiale.

Referitor la principalele evoluții ale mediului de securitate european, **SES** cuprinde o secțiune dedicată lărgirii și o alta dedicată statelor vecine ale UE cuprinse în Politica Europeană a Vecinătății, în Uniunea

Mediterraneană, Parteneriatul Estic și Sinerгіia Mării Negre. Strategia trece în revistă progresele politicii de securitate și apărare comună (PSAC) în perspectiva acceptării Tratatului de la Lisabona și arată că relațiile cu Rusia s-au deteriorat după conflictul ruso-georgian din 2008.

Totodată, Strategia susține multilateralismul și cooperarea UE cu celelalte organizații internaționale, în special cu ONU, și precizează intensificarea parteneriatului strategic cu SUA pentru o mai bună gestionare a situațiilor de criză. **SES** afirmă că UE a fost din ce în ce mai eficientă în gestionarea crizelor și conflictelor în locuri precum Afganistan și Georgia, iar ca element de slăbiciune, arată că implementarea **SES** se află încă în desfășurare, iar pentru a fi cu adevărat eficientă, europenii trebuie să fie „mai capabili, mai coerenți și mai activi“.

Adoptarea **SES** a reprezentat un moment important pentru conturarea calității de actor coerent în sfera securității și apărării a Uniunii Europene, arătând că aceasta se consideră un actor global pregătit să joace un rol important în securitatea globală. Prin **SES**, UE a dorit să arate că există o poziție comună europeană în privința chestiunilor de securitate și apărare după evenimentele din 2003 (când statele europene nu au avut o poziție unitară vizavi de invadarea Irakului de către SUA), dar și asupra provocărilor pe care mediul internațional de securitate de la începutul secolului XXI le-a cuprins, acestea necesitând o viziune de tipul securității cooperative.

De la adoptarea acestei strategii și până în prezent, mediul de securitate s-a transformat semnificativ pe fondul efectelor ambivalente ale globalizării, ale noii politici a identităților și ale intensificării interdependențelor complexe atât în interiorul UE, cât și în relațiile acesteia cu vecinii și cu partenerii săi. La această transformare au contribuit valurile succesive de extindere din 2004-2007, lansarea Politicii Europene de Vecinătate din 2004, adop-

țarea Tratatului de la Lisabona în 2009 și dezvoltarea exponențială a politicii de securitate și apărare comună (PSAC). La rândul său, mediul internațional de securitate a suferit schimbări substanțiale, UE confruntându-se atât la Est, cât și la Sud cu provocări și riscuri în materie de securitate, multe dintre acestea de tip nou – mergând de la emergența de noi conflicte și creșterea asertivității politico-militare în plan regional și internațional, războiul hibrid, utilizarea energiei ca mijloc de presiune, recurgerea la forță și ignorarea dreptului internațional, până la ascensiunea actorilor nonstatali cu agende radicale și fluxuri migratorii scăpate de sub control. În plus, însuși conceptul de securitate a cunoscut numeroase reinterpretări și adăugiri teoretice.

După revizuirea **SES** din 2008, liderii europeni nu au mai adus și alte completări strategiei așa cum s-ar fi impus, care să cuprindă referiri cu privire la: efectele crizei economice care a lovit spațiul european; state precum Egipt, Tunisia și Libia care au pornit pe calea democratizării, cu toate problemele structurale existente; sau războiul civil din Siria, având în vedere că refugiații sirieni vin și spre Europa, iar tineri musulmani europeni radicalizați merg să lupte în Siria.

Actualmente, zona euro se află în recesiune și chiar există riscul retragerii unor state, precum Grecia, sau al refuzului aderării în cazul altora. Criza economică a afectat diferit membrii UE și s-au creat clivaje între diverse grupuri de state. Marea Britanie a fost prima țară care a anunțat organizarea unui referendum pentru eventuala părăsire a UE, la fel Austria și Grecia.

Consiliul European de la Bruxelles din 25-26 iunie 2015 a discutat necesitatea revizuirii **SES**, însărcinând pe Înalțul Reprezentant pentru Afaceri Externe cu pregătirea unei strategii globale a UE în domeniul politicii externe și de securitate, în cooperare cu statele membre, care să fie înaintată Consiliului European până în iunie 2016.

BIBLIOGRAFIE

Council of the European Union, „European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World“, Brussels, 12 December 2003, disponibilă la <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (accesat la 23 mai 2015); *Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World*, 11 December 2008, Brussels, S 407/08, la http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (accesat la 23 mai 2015); *European Council conclusions*, 25-26 June 2015, la: <http://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2015/06/26-euco-conclusions/> (accesat la 10 iulie 2015).

Lumea a Treia (Third World)

L.t. este o etichetă apărută în perioada războiului rece aplicată țărilor în curs de dezvoltare (foste colonii din Africa, Asia și America Latină, devenite independente față de imperiile coloniale europene), grupate în jurul Mișcării de nealiniere. **L.t.** se referea la națiunile care nu erau în nicio sferă de influență, dar pe care Statele Unite și Uniunea Sovietică încercau să le atragă de partea lor.

Printre denumirile care au fost folosite pentru a desemna țările sărace ale planetei (ținând cont de venitul mediu pe locuitor), a prevalat expresia de „țări subdezvoltate“, folosită în 1949 de președintele Truman, înlocuită apoi de formula mai pozitivă „țări în curs de dezvoltare“ și apoi de „Lume a treia“.

Sintagma de **L.t.** a fost lansată la începutul anilor '50 de demograful francez Alfred Sauvy, prin analogie cu „starea a treia“ (în contextul în care prima lume este capitalistă, iar a doua socialistă) pentru a desemna un ansamblu de țări sarace și lipsite de putere, care a dat naștere ulterior mișcării de decolonizare de după al doilea război mondial. Sintagma a făcut carieră în relațiile internaționale, desemnând acel grup de state care nu făceau parte nici din prima lume, capitalistă, industrializată și prosperă (state democratice și dezvoltate economic, grupate în jurul SUA, care formau blocul vestic), nici din lumea a doua (statele socialiste și comuniste care gra-

vitau în jurul Uniunii Sovietice și formau blocul estic).

A intrat în limbajul comun în anul 1955, la Conferința de la Bandung (Indonezia), referindu-se la statele subdezvoltate sau aflate în curs de dezvoltare. **L.t.** forma un vast inel în sudul marilor țări industrializate, înglobând țări de pe trei continente. Începând cu Conferința de la Bandung, fostele colonii se organizează, încep să revendice nealinierea și să ceară ajutor pentru dezvoltare, mai ales în cadrul multilateral al Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (CNUCD). Grupul afro-asiatic a devenit repede majoritar în Adunarea Generală a ONU, fiind curtat de cele două superputeri.

Statele **L.t.** reprezentau, pentru SUA și URSS, atât o miză strategică deoarece teritoriile lor mărgineau marile drumuri maritime și aeriene, precum și o miză economică pentru că aveau resurse miniere, agricole și reprezentau o piață importantă de desfacere pentru produsele din țările dezvoltate. Ambele puteri vindeau armament în **L.t.** pentru a câștiga influență. Sub presiunea celor două supraputeri, statele din **L.t.** au simțit tot mai mult nevoia de a se organiza, a se alia politic, economic și militar, pentru a-și menține autolimitarea, neutralitatea și nealinierea.

Țările din **I.t.** au moștenit în general frontierele din timpul colonizării, înglobând numeroase naționalități, ceea ce ducea frecvent la apariția unor conflicte interetnice, mai ales în Africa. În perioada anilor '50-'70, **I.t.** se caracteriza printr-o economie subdezvoltată, societăți dezarticulate și fragilitate politică. Țările dispuneau de mână de lucru ieftină și de resurse naturale din abundență. Ele duceau, însă, lipsă de capital, de specialiști și de cadre, și sufereau din pricina îngustimii piețelor interne. Exporturile lor depindeau uneori de una sau două materii prime al căror preț, foarte diferit de la un an la altul, creștea mai încet decât cel al produselor manufacturate pe care le cumpărau din țările industrializate. Produsul intern brut pe cap de locuitor, care permite aprecierea nivelului de trai al populației, era foarte scăzut. Malnutriția și subnutriția, situația sanitară precară, nivelul ridicat al mortalității infantile, analfabetismul și folosirea copiilor la munci grele se manifestau din plin. Predominau inegalitățile de tot felul, de la cele sociale la cele regionale. Alături de categoriile sărace, care alcătuiau majoritatea populației, trăia o minoritate de oameni bogați și o clasă mijlocie redusă numeric. Sporul demografic era considerabil, creșterea populației fiind mai mare față de țările dezvoltate. Creșterea populației agrava problema locurilor de muncă, a școlarizării și a locuințelor.

După Conferința de la Bandung, țările din **I.t.** încep lupta pentru emancipare politică și dezvoltare, își exprimă sprijinul în favoarea independenței țărilor din Maghreb, a luptei arabilor împotriva Israelului, și condamnă *apartheid*-ul. În cadrul primei conferințe a țărilor nealiniat de la Belgrad, din anul 1961, statele participante și-au manifestat direct refuzul de a se alinia la unul dintre cele două blocuri politice existente.

Ulterior, între țările care făceau parte din Mișcarea de nealiniere au apărut grave neînțelegeri. Unele s-au apropiat de blocul sovietic/răsăritean, altele de Occident.

Multe dintre țările din **I.t.** au încercat să profite de conflictul global dintre capitalism și socialism, trecând periodic dintr-o tabără în alta, însă obiectivul lor fiind de a primi resurse financiare, armament și tehnologii.

Odată cu dezintegrarea sistemului colonialist, pe harta lumii au apărut foarte multe țări, anul 1960 fiind proclamat de către ONU „anul Africii“, deoarece în acel an au apărut 35 de state noi. Dar statele noi se confruntau cu probleme grave de ordin administrativ, economic, militar (războaiele civile au cuprins majoritatea țărilor, combatanții fiind susținuți atât de lumea capitalistă, cât și de cea socialistă). În anii '60-'70 democrațiile continuau să fie puține la număr. Până la sfârșitul anilor '70, dictatura a fost forma politică cea mai frecvent întâlnită în statele **I.t.**

Tema care unifica țările **I.t.** nu mai era emanciparea față de cele două blocuri, ci revendicarea unei împărțiri mai juste a bogățiilor cu țările dezvoltate.

În anul 1964, în cadrul primei sesiuni a CNUCD, s-a constituit *Grupul celor 77* de state în curs de dezvoltare care cuprinde în prezent 133 de state membre și care a militat pentru întărirea unității acestor state, pentru o nouă politică de dezvoltare economică, cooperare comercială internațională și înlăturarea discriminărilor în relațiile economice internaționale. Deși au obținut unele succese, majoritatea acestor țări au rămas la „polul sărac“ al omenirii, decalajul față de țările dezvoltate ale lumii a crescut, iar capacitatea puterilor economice de a le submina independența și progresul economic a devenit tot mai mare, mai ales după încheierea războiului rece, când agresivitatea procesului de globalizare s-a accentuat.

Unele state din **I.t.**, bogate în resurse petroliere, s-au organizat în Organizația Statelor Exportatoare de Petrol și, crescând prețul petrolului, au provocat panică în Occident. La propunerea Mișcării de nealiniere, în anul 1974, Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația privind Concepția

Ordinii Mondiale Noi care presupunea redistribuirea veniturilor în favoarea **I.t.**, deoarece aceasta se confrunta cu grave probleme economice. În declarație se sublinia dreptul acestor state de a naționaliza resursele naturale și activitățile economice care se desfășoară pe teritoriul lor, de a obține o reevaluare a prețurilor materiilor prime, și obligația țărilor bogate de a oferi un tratament preferențial exporturilor din țările sărace.

Aceste principii au contribuit la crearea a două noi instituții internaționale: Fondul Internațional de Dezvoltare Agricolă, instituție specializată a ONU creată în 1978, și Fondul comun de stabilizare a cursului produselor de bază, stabilit de CNUCD în 1976.

În anii '80 – '90 dictaturile din statele **I.t.** încep să fie înlocuite cu democrații. Unele țări se dezvoltă rapid și ies din **I.t.**, în timp ce altele devin și mai sărace și mi-

zere, iar criza datoriilor se accentuează. Unele dintre ele obțin o reeșalonare a datoriilor, uneori chiar o reducere a acestora, precum și împrumuturi din partea Fondului Monetar Internațional.

Dar apogeul **I.t.** înseamnă și declinul ei: solidaritatea lumii a treia e fisurată între țările bogate și țările sărace. Constrângerile impuse de FMI împovărează și mai mult statele cu datorii externe mari. Mistica dreptului popoarelor de a-și hotărî propria soartă cedează locul exigenței drepturilor omului, pe care unele state din **I.t.** nu le respectă.

Dispariția lumii socialiste/lumii a doua a afectat și aceste state care își găseau echilibrul în bipolaritate. Odată cu sfârșitul războiului rece și cu creșterea competitivității economice, sintagma de țări din **I.t.** și-a pierdut claritatea semnificației. În ultima vreme, denumirea de **I.t.** se folosește pentru a caracteriza țările nedezvoltate.

BIBLIOGRAFIE

Calvocorressi Peter (2001), *Politica mondială după 1945*, București, All; McCauley Martin (1998), *Rusia, America și războiul rece*, Iași, Polirom; Köchler Hans (ed.) (1982), *The Principles of Non-Alignment. The Non-aligned Countries in the Eighties – Results and Perspectives*, London: Third World Centre.

Occident

În sens geografic, este folosit termenul de apus sau vest, reprezentând spațiul geografic situat la vest de un punct de referință. **O.** denumește totalitatea popoarelor aflate în spațiul vestic. Inițial, termenul definea numai Europa de Vest și America de Nord, însă utilizările mai noi se referă și la țările fondate de coloniștii europeni a căror cultură derivă din cultura europeană (cum ar fi Australia și Noua Zeelandă). **O.** este sinonim cu „lumea occidentală”, „Blocul occidental” sau „prima lume”.

Acest termen poate avea numeroase înțelesuri în funcție de perioada istorică sau

de context și nu este în mod obligatoriu legat de sensul geografic al cuvântului „vest”. Se vorbește despre o gândire occidentală, o societate occidentală, o cultură occidentală sau o istorie occidentală. Este greu de definit ceea ce este tipic pentru societatea vestică sau cultura vestică, din cauza lipsei unei definiții clare, dar și fracturii existente între creștinismul apusean și creștinismul răsăritean. Rădăcinile culturale ale societății occidentale pot fi găsite în filosofia greacă și în religia creștină, urmând o evoluție care a început în Grecia Antică, a continuat prin Imperiul Roman și s-a răspândit în în-

treaga Europă după apariția creștinismului în Orientul Mijlociu, prin mijlocirea Imperiului Bizantin.

Granița cultural-religioasă dintre est și vest s-a stabilit încă din Antichitate, s-a extins în Evul Mediu și s-a menținut de-a lungul perioadelor istorice până astăzi. Spre exemplu, Grecia Antică împărțea lumea între eleni (vorbitorii de limbă greacă) și barbari (termen folosit pentru persoanele care nu erau vorbitoare de limbă greacă). Termenul „vestic” era dat tuturor culturilor negrecești și nevorbitoare de limbă greacă. În anul 292 Imperiul Roman a fost împărțit în Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit făcându-se astfel distincția între zona puternic urbanizată din regiunile estice, unde greaca era *lingua franca*, și regiunile vestice, predominant rurale, vorbitoare de latină, fiecare dintre regiuni fiind administrate separat de câte un conducător (Augustus și, respectiv, Cezar). După prăbușirea stăpânirii romane în apus, Imperiul Roman de Răsărit a continuat să existe, noul împărat Constantin cel Mare fixând noua capitală la Constantinopol (a doua Romă) inaugurată în anul 330. În timpul domniei acestui împărat, creștinismul a devenit religie de stat a imperiului. Împărțirea imperiului în cele două jumătăți s-a reflectat și în administrarea bisericii creștine, Roma și Constantinopolul luptându-se pentru titlul de capitală a dreptei credințe.

În vremea lui Carol cel Mare, francii au pus bazele unui imperiu, care a fost recunoscut ulterior (anul 962) de către Patriarhul Romei ca Sfântul Imperiu Roman, aducând-se astfel o ofensă gravă împăratului roman din Constantinopol. Biserica creștină de rit latin a Europei Occidentale și Centrale condusă de Patriarhul Romei s-a despărțit de Patriarhatele răsăritene vorbitoare de limbă greacă, în timpul Marii Schisme religioase, adâncind ruptura între lumile apuseană și răsăritean-grecească. Influența fiecăreia dintre cele două biserici s-a extins în continuare: Scandinavia, Germania, Britania și alte ținuturi nordice ne-

creștine au fost creștinate de biserica creștină apuseană, în timp ce Rusia și cea mai mare parte a Europei Răsăritene au fost creștinate de biserica creștină răsăriteană.

În Evul Mediu, vestul era limitat la creștinismul occidental, grecii și alte popoare est-europene care nu se aflau sub autoritatea papilor nu au fost incluse în occidentul medieval. Forma creștinismului bizantin, ortodoxia, este mai legată de răsăritul Europei decât de vestul Europei. Pe de altă parte, vestul modern, apărut după Renaștere ca o nouă civilizație, a fost influențat de modul de gândire grecesc, care fusese păstrat și dezvoltat în Imperiul Bizantin de-a lungul Evului Mediu Timpuriu, și transmis prin intermediul învățaților bizantini emigrați în vest.

În timpul războiului rece lumea a fost împărțită în trei părți. **O.** a devenit sinonim pentru „lumea întâi” care era compusă din țările membre ale NATO și alte state aliate cu Statele Unite ale Americii; lumea a doua era formată din statele aflate în sfera de influență a Uniunii Sovietice, formând blocul răsăritean; iar lumea a treia cuprindea țările grupate în cadrul mișcării de nealiniere. Existau însă și țări care nu puteau fi încadrate cu ușurință în astfel de definiții și împărțiri – precum Elveția, Suedia și Republica Irlanda – care aleseseră să fie neutre. De asemenea, Finlanda, deși se afla în sfera de influență sovietică, a rămas și ea neutră, fără a fi membră a Pactului de la Varșovia sau a CAER-ului. Țară neutră, Austria se afla în sfera de influență americană, iar Turcia, deși membră a NATO, era greu de încadrat în lumea occidentală. Cu excepția Turciei, aceste ultime state menționate fac parte tot din lumea occidentală. Granița cultural-religioasă dintre est și vest a existat și de-a lungul războiului rece, fiind aproximativ aceea a frontierelor țărilor aliate cu URSS.

În prezent, termenul de **o.** se referă la țările dezvoltate, democratice și capitaliste precum țările din America de Nord și Europa de Vest, Japonia și Australia, Noua Zeelandă și țări din Africa de Sud (foste

colonii britanice). Aceste state au economii relativ puternice și guverne stabile, au sisteme politice democratice, sunt în favoarea capitalismului și comerțului internațional liber și sunt aliate într-un fel sau altul din punct de vedere militar cu Statele Unite sau cu o altă putere occidentală. Țările occidentale au în comun un standard de viață ridicat, prin comparație cu restul lumii. Societățile occidentale au un nivel cultural similar, iar din punct de vedere diplomatic și militar au fost aliate între ele după sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Viața politică este caracterizată prin parlamentarism, democrație și respectarea drepturilor omului.

Termenul de **o.** nu are o definiție internațional acceptată. Spre exemplu, guvernele nu folosesc termenul în tratatele internaționale, ci se bazează pe alte definiții. De regulă, termenul de **o./lumea occidentală** este folosit în lucrări academice, fiind utilizat mai cu seamă pentru a descrie zonele și timpurile în care a existat Imperiul Roman de Apus. De asemenea, termenul este folosit de multe ori pentru a accentua diferențele dintre această primă lume dezvoltată și lumea a treia care reunește țările nedezvoltate. Adesea, cei care au poziții critice față de **o.** și istoria sa colonialistă și imperialistă, folosesc, în sens peiorativ, termenul de „Vest“.

În anumite contexte, pentru a demarca mai clar vestul de est, vestul este înlocuit cu nordul, emisferă în care sunt localizate geografic cele mai dezvoltate state ale lumii. Existența „nordului“ implică existența unui „sud“, dar și a unei diviziuni socio-economice nord-sud. Deși țări precum Israel, Singapore, Taiwan și Honk Kong nu sunt membre ale OCDE, ele pot fi considerate, prin prisma definițiilor de până acum, ca aparținând „vestului“ sau „nordului“, deoarece au standarde ridicate de trai, iar structurile economică, socială și politică sunt similare cu cele ale țărilor OCDE.

Din punct de vedere cultural, locuitorii unor țări ale Americii Latine, în special din Argentina, Uruguay și Chile, și într-o măsură mai redusă Brazilia, se consideră occidentali, în special în cazul claselor conducătoare, deși unii dintre vest-europeni sau americani nu sunt de acord cu includerea acestor latino-americani printre vestici. Acest fapt se datorează atitudinilor rasiste, ținând seama că în America Latină europenii s-au amestecat din punct de vedere rasial cu populațiile băștinașe.

Cum definiția de **o.** nu este în mod obligatoriu legată de sensul geografic al cuvântului, există țări care sunt în mod clar din punct de vedere geografic apusene, precum Cuba și Venezuela, dar nu sunt în mod normal considerate „vestice“ datorită opoziției politice manifestate față de liderii politici puternici din **o.**

Dimpotrivă, anumite națiuni aflate în estul geografic, așa cum sunt Japonia sau Coreea de Sud, sunt considerate „vestice“ datorită legăturii cu puterile occidentale, cât și datorită poziției lor pe scena mondială.

Țări care sunt în mod tradițional parte a Europei Răsăritene, așa cum este Rusia, pot fi considerate ca vestice în Orientul Mijlociu, atât din punct de vedere european cât și din punct de vedere religios, dar în acest caz există critici conform cărora Rusia nu a renunțat în întregime la ideologia războiului rece, iar alianța cu SUA este mai mult formală.

Deși războiul rece s-a încheiat și țările fostului bloc sovietic se îndreaptă către capitalism și către valori comune cu Statele Unite și Europa Occidentală, cele mai multe foste republici sovietice nu sunt considerate „vestice“ datorită prezenței reduse a capitalului internațional în economiile lor.

BIBLIOGRAFIE

- J.F.C. Fuller (1988), *A Military History of the Western World*, New York: Da Capo Press, Inc.;
Lucian Boia (2007), *Occidentul. O interpretare istorică*, București, Editura Humanitas; https://ro.wikipedia.org/wiki/Lumea_occidental%C4%83 (accesat la 24 aprilie 2015).

Sanda Cincă